

DE TO SEKO IN MIDDEN-CELEBES

Author(s): ALB. C. KRUYT

Source: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, Deel 76, 3de/4de Afl. (1920), pp. 398-430

Published by: [KITLV, Royal Netherlands Institute of Southeast Asian and Caribbean Studies](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/20769988>

Accessed: 04/09/2013 18:50

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

KITLV, Royal Netherlands Institute of Southeast Asian and Caribbean Studies is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*.

<http://www.jstor.org>

DE TO SEKO IN MIDDEN-CELEBES.

DOOR

DR. ALB. C. KRUYT.

Het kleine volkje der To Seko woont in het bovenstroomgebied van de Karama-rivier, die haar water in Straat Makassar uitstort. Langs deze rivier moeten de menschen hoe langer hoe dieper het binnenland in gedrongen zijn, zoodat zij weinig overeenstemming vertoonen met het volk der Tae-sprekers, noch met de Bare'e-Toradja's en hun verwanten in de Berglandschappen van de onderafdeelingen Posso en Paloe. Men merkt dan ook weldra met een geheel ander volk te doen te hebben, zoowel in uiterlijk als in gewoonten.

De To Seko worden in twee groepen verdeeld. De eigenlijke To Seko, die thans in de dorpen Amballong en Peweneang (eig. Pohoneang) wonen, en de To Seko Pada in de dorpen Lodang en Wono (eig. Bono). De bijvoeging Pada, «vlakke», doelt op de inzinking van het terrein, bevoeid door de Lodang- en Wono-rivieren, waar deze lieden zich hebben gevestigd. De inwoners van Peweneang en Amballong weten nog goed, dat ze vroeger bij elkaar woonden. Door hen is de nederzetting Lemo, met Baropa ontstaan, waar ook een aantal To Rongkong zich bij de To Seko zijn gaan vestigen. De lieden van Lodang en Wono moeten zich al veel eerder van de overigen hebben afgescheiden, en verderop zijn verhuisd. Deze beide deelen van dit volkje, en ook Lodang en Wono onderling, maken den indruk, dat zij geruimen tijd van elkaar geïsoleerd hebben geleefd. Niet alleen dat een aantal woorden in de genoemde dorpen onderling verschillen, maar ook de gewoonten loopen nu en dan zeer uiteen, wat wij bij geen enkelen Toradja-stam zoo sterk hebben gezien. Dit laatste kan voor een deel worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat de To Seko veel hebben overgenomen van de in cultuur veel hooger staande Toradja-stammen, die het dichtst bij hen wonen, namelijk de To Rongkong in het Zuiden en de To i Rampi in het Noordoosten.

Het uiterlijk van deze menschen is niet aantrekkelijk: ze hebben bij grove gelaatstrekken, breede platte gezichten. Terwijl men onder alle Toradja-groepen welgevormde personen aantreft met fraaie gelaatstrekken, konden wij bij de To Seko geen enkelen persoon opmerken, die een aangenaam voorkomen had. Zelfs onder de kinderen kregen we geen mooi, zelfs geen aardig gezicht te zien. Het groote verschil in uiterlijk valt dan vooral op, wanneer men onder dit volk vertoevende een dorp bezoekt, dat door de To i Rampi is aangelegd, en waar tal van typen worden gevonden met Europeesche gelaatstrekken.

Wat het voorkomen van de vrouwen in de dorpen Pewenang en Amballong nog terugstootender maakt, is het korte haar dat zij dragen, waardoor hunne hoofden op ragebollen gelijken. Als reden van dit gebruik wordt opgegeven, dat men tot dezen maatregel zou zijn overgegaan om te voorkomen, dat bij een eventueel vluchten voor den vijand de vrouwen niet met de haren in het struikgewas verward zouden raken, en daardoor den vijand in handen vallen. De mannen zouden het haar vroeger ook kort hebben gedragen, maar dit sedert weer hebben laten groeien.

Omtrent het hoofdhaar zijn deze menschen veel onverschilliger dan de andere stammen van Midden-Celebes. Waar andere stammen er een aantal voorschriften op na houden ten opzichte van het haar om te maken dat de gezondheid van den drager niet worde benadeeld, is het den To Seko volmaakt hetzelfde of het haar overdag of 's nachts wordt gesneden, bij welken maanstand ook. Het afgesneden haar wordt zonder meer weggeworpen. De eigenaar zelf zal er niet toe komen om zijn haar te verbranden, omdat hij daarin een deel van zichzelf ziet. Maar of een ander zijn haar wil verbranden, laat hem koud, omdat hij daarvan geenerlei schadelijk gevolg verwacht voor zijn gezondheid.

Dit volkje ziet er bijzonder vies uit, en daarom treft het in deze omgeving te meer, dat misschien de helft der vrouwen gekleed zijn in geïkatte doeken der To Rongkong. Het baadje is van geklopte boomschors, maar bij hun dagelijksch werk is de borst bedekt met twee vierkante lappen, waarvan de eene onder den rechterarm doorgaat en met twee punten op den linkerschouder is vastgeknoopt, terwijl de andere lap onder den linkerarm doorgaande op den rechterschouder is vastgemaakt.

Op den rug steekt men een bos bladeren in den sarong, een versiersel dat algemeen onder de bergvolken van Posso en Paloe wordt aangetroffen. In Lodang noemt men zoo'n bos bladeren anelang; te Wono hingkoerang. De bladeren van de rada en de anelang ngoa worden hiervoor het meest gebruikt, planten die ik niet nader kan definieeren. Van dit gebruik beweerde men, dat de To Seko dit niet van de andere stammen hebben overgenomen.

Om het hoofd dragen de vrouwen gewoonlijk niets; nu en dan een voorhoofdband van het binnenste van den bamboe. Deze band heet hier evenals in Rongkong tali-tali. Een enkele maal zagen wij ook een fraai bewerkten hoofdband, maar deze bleek dan steeds van de To i Rampi overgenomen te zijn. Daar de vrouwen kort daar dragen is een hoofdband natuurlijk geheel overbodig.

Bij uitzondering ziet men in Seko een man met een broek; algemeen worden schaamgordels gedragen met een voor de billen gebonden matje, of een stuk vel van de boschantiloo (anoelang), die zeer veel in de dichte bosschen van dit hoogland voorkomt. Wat aan de mannen een aardig voorkomen geeft zijn kleine mutsen met vier punten er aan, van dunne bamboe gevlochten. De rand van deze mutsjes staat naar binnen, zoodat hij om voor- en achterhoofd klemt, en het lange haar er binnen besloten houdt. Soms ziet men in de plaats van de muts een kalebasdop als hoofddekseel gebruikt. Een hoofddoek is in dit ver van zee gelegen land blijkbaar weelde.

In den tijd dat wij dit landschap bezochten, was de rijstooft afgeloopen, en waren de vrouwen druk bezig met het kloppen van boomschors tot kleedingstof. Dit gebeurt in opzettelijk daartoe opgerichte hutten (lempo soemasa), die lang en smal zijn gebouwd. Aan de lengtezijden er van liggen de klopplanken (sasa'a) gerijd, en in de gang tusschen beide rijen in staan de vrouwen den op de plank uitgespreiden boombast te kloppen.

Zoowel te Lodang als te Wono vertelde men ons, dat de To Seko de kunst tot het kloppen van boomschors tot kleedingstof (sinasa) van de To i Rampi hebben geleerd. De lieden van Peweneang en Amballong zeiden dat zij deze kunst van hunne stamgenooten te Wono hadden afgezien. Een onderzoek naar de namen van de werktuigen in verband met het kloppen, bracht aan het licht, dat deze dezelfde zijn als die welke in

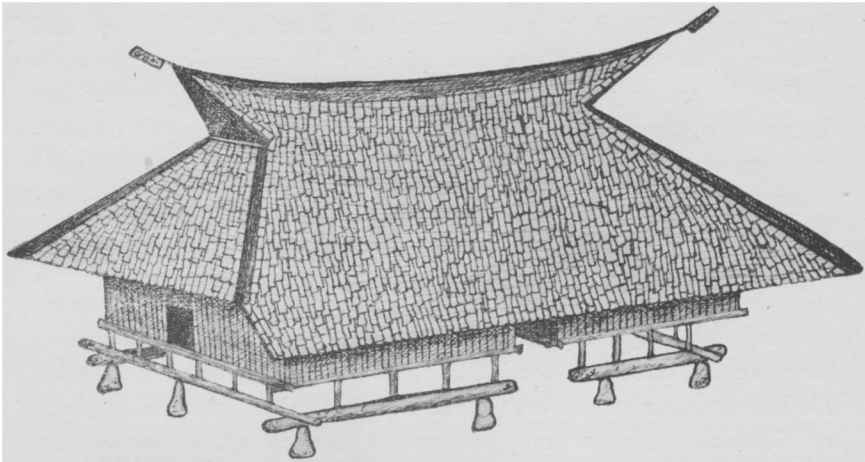
Rampi gebezigd worden. De bekende steenen hamertjes (pasa), die al meermalen zijn afgebeeld, worden in Rampi gemaakt, en door de To Seko van daar gekocht. Tien stuks krijgt men voor een poritoetoe (geïkatte doek van gemiddeld f 7,50 waarde). De hamertjes zijn van langwerpige vierkanten vorm, met een oppervlak van gemiddeld 30 cM.²; beide kanten van de hamertjes zijn bewerkt, de kerven bij de opeenvolgende steenen worden hoe langer hoe fijner en dichter. Zoo heeft de eerste hamer, perabai, slechts 5 groote kerven, de daarop volgende, pekolak, heeft er 8; de pangkero heeft er 15, de mentoro 24, en de tela soesoepi 28 strepen. De laatste steen eindelijk, de papoera, of «afmaker», vertoont aan zijn oppervlakte vele fijne, dicht bij elkaar getrokken kerven. Men heeft het in Seko niet zoo ver kunnen brengen, om ook de kunst van het beschilderen der foeja aan te leeren. Wel wordt deze kleedingstof egaal bruin gekleurd met den bast van den malitoea-boom. Deze bast wordt daartoe gedroogd, dan fijn gestampt, en te zamen met de foeja gekookt. Als dit koken lang genoeg heeft geduurd, wordt de kleedingstof uit het bad genomen en gedroogd, waarna zij voor het gebruik geschikt is.

Op de vraag wat men dan vroeger als kleeding gebruikte, kregen we steeds ten antwoord, dat de bast van jonge waringin-boomen in stukken van circa 1 M. lengte werden gesneden, die daarna met een stuk hout murw werden geslagen, waarna de vrouwen ze als rok, en de mannen ze als schaamgordels gebruikten. Dat men dit nog weet te vertellen bewijst wel, dat die tijd nog niet zoo heel ver achter hen ligt. Door de Rampiërs hebben zij geleerd, dat ook de bast van de loeme, kadoting, meaboesa, boekae en katehoe tot kleedingstof kunnen worden verwerkt. De *Broussonetia papirefera* (in het Bare'e ambo, in het Rampisch en Sekosch ani genoemd), die wordt aangeplant, en welks bast een zeer fijne soort foeja oplevert, is door de Sekoërs van de To i Rampi gekocht, en in hun land overgebracht.

De dorpen der To Seko zijn op heuvels aangelegd en met aarden wallen omringd. Wanneer wij de geschiedenis van dit land kennen, en weten dat de Sekoërs vooral door de stammen van den Parigisch-Kailischen Toradjagroep elk oogenblik bestookt werden, dan verwondert het ons niet, dat deze van nature vreedzame menschen op zelfverdediging bedacht zijn geweest. (Wij hebben van die geschiedenis een en ander verteld in ons reisverslag

«Een reis door het Westelijk deel van Midden-Celebes», door Dr. Alb. C. Kruyt en J. Kruyt, dat in deel 64 van «Mededeelingen, Tijdschrift voor Zendingswetenschap» verschijnt. Dit maken van aarden wallen hebben de To Seko waarschijnlijk van de To Rongkong geleerd, met wie zij steeds in vrede hebben geleefd, eenigszins in de verhouding van onderdanen tot hun heer.

Wat hun huisbouw betreft, vertoont deze weinig overeenkomst met die hunner naaste bureu, zoowel die ten Noorden als die ten Zuiden van hun land wonen. In Lodang en in Wono vindt men, evenals in de dorpen der To Rongkong, één of twee groote huizen tusschen de kleinere woningen in. Daar verblijft het hoofd van de plaats, de Tobará, «de groote man»; dezelfde beteekenis heeft *kabosenja*, «de groote», waarmede voorname lieden bij de Bare'e sprekers worden aangeduid. Dit huis dat in Lodang *baroega* en in Amballong en Peweneang *lembo kasitoeroesan*, «huis waar men samenkomt», wordt genoemd, heeft een

Woonhuis van den Tobará te Lodang (Seko).

eigenaardig gevormd dak, zooals op bovenstaande teekening duidelijk te zien is. Aan de uiteinden van den nok, die steeds Noord-Zuid loopt, bevinden zich fraai uitgesneden planken, *petosoe* genaamd. Dergelijke uitsteeksels meer naar beneden toe, dragen den naam van *talima'i*. In het overstekende bovenste deel van het dak hangt een houten vogel, in Lodang *sora*, in Wono *koeraoe* genaamd. Aan dien vogel hangen vierkante

stukjes hout, die de kiri'kirinna worden genoemd. Dergelijke houten vogels vonden we ook bij de ingangen van de dorps-tempels in Rampi en Leboni hangen. Welke beteekenis deze houten vogels hebben, zijn we nog niet te weten kunnen komen. Bij den vogel hangt een vierkant offertafeltje, ditoekang, versierd met franje van jonge Arenga-bladeren.

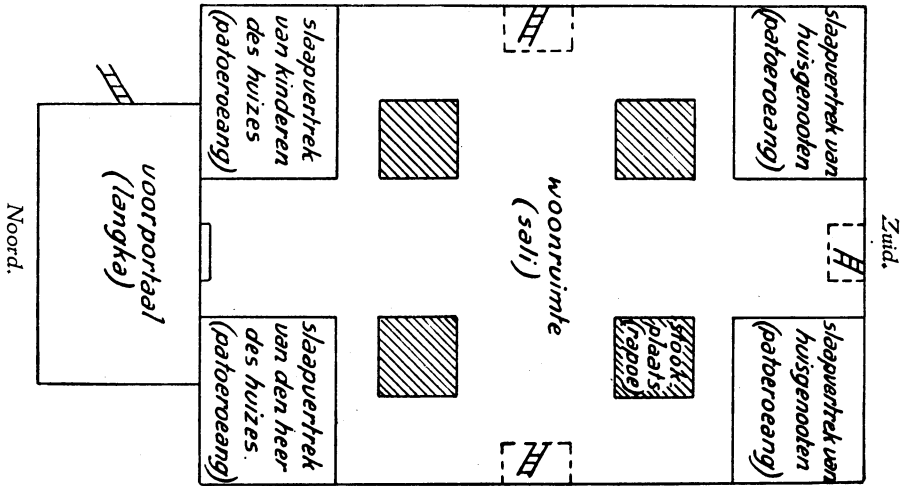
Het dak van de baroega is met plankjes gedekt. Voor de daken van andere huizen wordt veel platgeslagen bamboe gebezigd, terwijl kleinere gebouwtjes, zooals hutten om foeja te kloppen, tuinhuisjes en rijstschuren, met een dak van alang-alang tegen regen en zonneschijn beschermd zijn. De bergplaatsen van de rijst zijn niet anders dan kokers van gevlochten bamboe, taloekoen of pantoelian (in Wono ook palipoe) genaamd, geplaatst op een vloer van hetzelfde materiaal. Ze zijn gewoonlijk 2 Meter hoog, en we zagen er bij die meer dan 2 Meter middellijn hadden. Van boven zijn ze afgesloten met een dek van bamboe, en over het geheel is een dak van alang-alanggras aangebracht.

De nok van de gewone huizen in het Sekosche dorp is veel langer dan de lengte der woning, zoodat het dak aan beide einden oversteekt; blijkbaar een gewijzigde vorm van het dak der baroega.

Het onderstel van de gewone huizen is als dat der woningen in Napoe: een paar balken rusten op steenen, daarop worden dicht bij de einden een paar balken dwars gelegd; dit wordt enkele malen herhaald, zoodat men een raamwerk van balken onder de woning ziet. De onderbouw van het groote huis doet meer aan dat van de Minahassische woningen denken: in een op steenen rustend houten raam van zware balken zijn op bepaalde afstanden palen ingezet, waarop de bovenbouw komt te rusten. Deze palen waren bij een reuzenwoning welke wij in Amballong aantroffen, in menschengedaante bewerkt.

De baroega heeft aan elke zijde een deur en een trap, maar de hoofdingang bevindt zich aan de Noordzij. Voor de deur aan dien kant is een ruim bordes, langka gebouwd, waar de bewoners tabak en andere zaken kunnen drogen en waar men bij goed weer vlechtwerk maakt of anderen handenarbeid verricht, want binnen in de huizen is het pikdonker en alles is beslagen met een dikke laag roet. De hierbij gevoegde plattegrond laat de inrichting zien van de woning van het hoofd, Tobara, van Lodang, en

deze komt geheel overeen met het woonhuis van den Tobara van Wono.

Plattegronda van de woning van den Tobara van Lodang.

Te Amballong en te Peweneang bouwt men geheel andere woningen. Daar zijn het lange kazernes, waar de woonkamers in twee rijen zijn aangebracht. Onwillekeurig denkt men bij het zien van deze huizen aan de lange woningen van verschillende Dajakstammen. Alleen vindt men bij de To Seko geen gemeenschappelijke voorgalerij, maar loopen twee gangen tusschen de kamertjes door, één volgt de lengte van het huis en de ander snijdt de eerste in het midden. Te Amballong stonden twee van deze huizen van een lengte van 30 Meter en een breedte van 10 Meter.

Bij het bouwen van een huis neemt men zich in acht dit niet te doen op den dag van de nieuwe maan. Op dien dag zal men niet alleen aan geen woning bouwen, maar in het algemeen geen belangrijk werk doen, niet op reis gaan, niet op den akker werken, geen huwelijk sluiten, en dergelijke. Overigens hebben wij niets kunnen merken van eenigen invloed van de maanstanden op het leven der To Seko.

De maatschappij der To Seko is heel eenvoudig ingericht en veel verschil in stand vindt men er niet. Zooals ik reeds opmerkte is het hoofd van het dorp de Tobara. De woning van dit hoofd wordt, evenals bij de To Rongkong, als clan-huis beschouwd: het wordt door de gezamenlijke dorpsbevolking op-

gericht en onderhouden. Daar worden de feesten gevierd. Deze woning heeft ook het asylrecht, zoodat iemand die daarheen vlucht niet gedood mag worden. Is iemand van de Tobara-familie beledigd, dan bestaat de boete uit twee buffels, terwijl een slaaf zich tevreden moet stellen met een lap katoen.

Het dorp bestaat dus uit een groot gezin, waarin oorspronkelijk allen gelijk waren; langzamerhand moet men onderscheid zijn gaan maken tusschen de familie waaruit de Tobara werd gekozen en de menigte die zich in bloedverwantschap hoe langer hoe meer van de Tobara-familie verwijderde, maar die toch nimmer het gevoel van saamhoorigheid heeft verloren.

Andere waardigheidsbekleeders dan de Tobara kent men niet in Wono en Lodang. In Ambalong en Peweneang heeft men nog een Siadja en een Pongarong die hun hulp verleenen bij het beslechten van geschillen en bij het regelen van de akkerwerkzaamheden. Maar èn de namen van deze mannen, die dezelfde zijn als bij de Ronkongers, èn de weinige beteekenis die de beide titularissen onder de To Seko hebben, geven het recht om aan te nemen, dat die ambten van de zuidelijke bureu zijn overgenomen.

Alle Tobara hebben ons verzekerd, dat de To Seko oorspronkelijk geen slaven hebben gehad, en de weinige die men er nu vindt, zijn alle van de To Rongkong gekocht. Ze worden kaoenan genoemd, dezelfde naam dus, waarmee de To Rongkong dezen stand aanduiden.

Twee dingen hebben ons verbaasd bij deze weinig ontwikkelde menschen: dat ze allen bevroede terrassen aanleggen en dat zij het zoover hebben gebracht in het ijzersmeden.

Wat de rijstakkers betreft hebben de To Seko het niet zoo ver gebracht als de To Rongkong. Te Wono en te Lodang ging het gemakkelijk genoeg, omdat men daar de beschikking heeft over vlakke stukken grond, maar in Ambalong bijvoorbeeld, waar men dit niet heeft, maakten de terrassen geen schitterenden indruk.

Dat men vroeger geen rijst heeft gehad weet men nog. In dien tijd at men kalase (*Colocasia*) en kanoa (*oebi*). Dat dit het oorspronkelijke voedsel dezer menschen is geweest, blijkt nog uit verschillende gebruiken: In tegenstelling met de Toradja-stammen moeten de rouwdragenden uitsluitend rijst eten; Colo-

casia, oebi, Coix lacryma zijn verboden, omdat dit «doodenvoedsel» is. Van deze voedingsmiddelen wordt een weinig op het graf geplaatst, rijst mag niet daarheen worden gebracht. Meisjes die getatoueed worden, en die gedurende dien tijd haliang heeten, een gewoonte, die hoogstwaarschijnlijk ook van elders tot de To Seko is gekomen, mogen niet anders dan rijst eten. Rijst is in geenerlei levensomstandigheid verboden.

Een oud man van Peweneang vertelde ons het volgende: Menschen van Boeko, een dorp stroomafwaarts van de Kamararivier, waren eens beneden hun dorp bezig met het scheppen van doeang, uitgelopen vischkuit, die zich soms in zulke groote hoeveelheden stroomopwaarts beweegt, dat het water er een grijze tint van krijgt. Bij dit scheppen vond een hunner ook twee rijstaren in zijn net, men kende het gewas niet; men bekeek het en sprak er over. In den droom werd aan den gelukkigen vinder kennis gegeven, hoe het gevondene behandeld moest worden. Toen Boeko veel rijst had gaf het van zijn voorraad aan Peweneang. Dit deelde er van mede aan Amballong, en Wono en Lodang kregen het weer van deze plaats. De To Seko besluiten uit dit verhaal, dat zij de rijst van Mamoedjoe hebben gekregen, een Mandarsch rijkje aan Straat Makassar, dat vijf eeuwen geleden sterk onder Makassaarschen invloed stond.

Te Lodang en te Wono kende men dit verhaal niet; daar vermoedde men, dat de rijst via de To Rongkong van Loewoe uit in hun land was ingevoerd. De beide genoemde dorpen waren aan Loewoe schatplichtig. Wanneer men nu zijn opwachting bij den Datoe te Paloppo ging maken, zei men: »We gaan den wortel (oorsprong) van de rijst halen» (Taloemaoe masoloe oeakana hea). Volgens de Sekoërs was er in den ouden tijd heel veel rijst in Paloppo, maar de Loewoeërs zijn lui geworden en daardoor is de akkerbouw verwaarloosd. Wanneer de afgezanten der To Seko te Paloppo waren aangekomen, liet de Datoe hun wat rijst geven, die zij met hun eigen zaairijst moesten vermengen. De Datoe liet daarbij zeggen; «Neemt dit mee als zaairijst, opdat ge allen gezond zult blijven, en het gewas wel zal gelukken». (In lateren tijd kreeg men geen rijst meer van den vorst, maar dan liet de Datoe daarvoor in de plaats een mes, een hoofddoek of zout geven). Wanneer de Tobaras, het hoofd, dan naar zijn land was teruggekeerd, liet hij dicht bij zijn dorp aangekomen, kennis geven van zijn komst. Dan ging zijn

vrouw hem tot aan de poort van het dorp tegemoet, vergezeld van een vrouw, die een kokosdop met gepelde rijst droeg. Vervolgens riep de hoofdvrouw haar man toe (maar daarbij de door hem meegebrachte zaarijst toesprekende): «Kom hier, dit is ons dorp; breng de vruchtbaarheid en den voorspoed, die van den Datoe zijn.» Wanneer de Tobaró dicht genoeg genaderd was, strooide zij gepelde rijst over de bringers van de zaarijst en dan ging men gezamenlijk het dorp binnen, het clan-huis in. Een hoen werd daar geslacht, welks bloed men op de zaarijst van Paloppo liet druipen.

Zooals boven reeds is meedeeld kennen de To Seko Pada geen Pongarong of regelaar van den veldarbeid, en bij de To Seko van Amballong en Peweneang heeft men er wel een, maar hij is slechts de regelaar in naam. Overal in deze streek is het de Tobará, die aangeeft wanneer de velden bewerkt zullen worden. Hij kijkt hiervoor niet naar den stand der sterren, waarvan de To Seko blijkbaar weinig weten ¹⁾, maar volgens het eigen getuigenis der hoofden letten zij er alleen op, of het lang achtereen droog is, dan wel of er veel regen valt. In het eerste geval laat hij met het bewerken der akkers beginnen. Vandaar dan ook, dat wel het geheele dorp op denzelfden tijd plant, maar de stand van het akkerwerk bij de dorpen onderling aanmerkelijk verschilt. Toen wij dit landschapje bezochten, was men in Lodang reeds drie maanden klaar met oogsten, terwijl men in Wono de rijst pas had binnengehaald. Het gebeurt ook wel dat een dorp tweemaal in het jaar oogst, wanneer het in een droge periode eerst een gedeelte zijner velden heeft toeberaid, en in een anderen tijd van weinig regen, een ander deel heeft bewerkt.

Komt er geen regen op den tijd dat men dien noodig heeft, dan vraagt men dien aan de geesten, dehata, bij welk gebed een hoen wordt geslacht. Het houden van een offerplechtigheid

¹⁾ In Wono scheen een man er meer van te weten. Hij noemde Venus: takiloe, het Zevengesternte pekeke, den gordel van Orion hoelo, en Sirius roengkoe roeroek. Maar ook deze man verzekerde ons, dat de stand dezer sterren geenerlei beteekenis heeft voor den landbouw. Ik verzuimde in Rampi naar de namen der sterren te vragen. Daaruit zou misschien zijn gebleken, dat onze zegsman die namen van Toradja-buren had geleerd. In Lodang noemde men de sterren hoelang, „kinderen der maan”.

om een of ander aan de geesten te vragen noemen de To Seko in het algemeen mamala.

Stormen die nogal eens over dit land schijnen los te breken, heeten *tanimpora*. Ook bij de To Seko bestaat het geloof, dat zulk een regenstorm, die in een oogenblik het gewas plat tegen den grond slaat, ontstaat door het lachen om of het spelen met een kat. Men zeide ons dat katten niet veel voorkomen in Seko. Men betreft ze uit het Ronkongsche. Ook hier wordt de kat met onderscheiding behandeld. Een kadaver van zulk een dier zal men eerst in een lap *foeja* of een stuk oud katoen wikkelen, al eer het te begraven, terwijl het kring van een hond wordt weggeworpen, of even onder den grond gestopt, om te voorkomen dat het stank zal verspreiden.

Om zulk noodweer te bezweren, werpt men een pollepel met asch gevuld op het erf. Ook slingert men daartoe wel eens een speer naar buiten.

Het eerste waarvoor men bij het openen der akkers zorgt, is de waterleiding, *kinali*, en de dijkjes, die het water op de terrassen tegenhouden, en die *kahatang* heeten, in orde te brengen. Daarbij heeft geenerlei plechtigheid plaats. Ook wanneer een leiding instort en onklaar raakt, is men niet gewend eenig dier te slachten bij het herstellen er van om herhaling van zulk een ongeval te voorkomen. Het eerste offer dat men brengt heeft plaats, wanneer men eenigen tijd na het planten ziet, dat het gewas niet welig groeit, maar een ziekelijk voorkomen heeft. Dan wordt een kip geslacht en het bloed er van laat men in de waterleiding druipen, zoodat dit op deze wijze over alle akkers verspreid wordt.

In Wono is men gewend kweekbedden te maken, die *sahoeang* heeten (*sahoe* is «zaaien»). Het overplanten noemt men *ma'pamoela*. Het uitzaaien en overplanten is verboden wanneer er een doode in het dorp is. Ook moet men dit werk dadelijk staken, wanneer men daarmee bezig zijnde een regenboog ziet, of een bui in aantocht is, daar anders niets van het gewas zou terechtkomen. Ook wanneer men het hoort donderen of een bijenzwerm aan komt gonzen, moet men aanstonds ophouden met zaaien en planten. Deze verbodsbepalingen gelden alleen voor den eersten dag, waarop men dit werk verricht. Op de verdere dagen gaat men gewoon zijn gang zonder zich aan eenig teeken te storen. Het zaaien en planten geschiedt alleen door

vrouwen, maar menstrueerenden moeten zich van dit werk onthouden, daar zij de groeikracht aan de rijstplanten zouden ontnemen.

De grond wordt toeberaid om er de rijstplantjes in te poten, door deze door karbouwen tot modder te laten stampen, die daartoe op den akker worden voortgedreven. Dit werk heet moleling.

Ook bij de To Seko kent men een verhaal over de invoering van buffels in deze streek, maar de overleveringen daaromtrent zijn niet zoo duidelijk als men ze wel bij andere stammen in Midden-Celebes vindt. De eerste buffel was Laki Tombang. Deze kwam uit de Sa'dan-streek, begaf zich naar Galoempang in het Mamoedjoesche, en volgde vandaar de Betoewe-rivier stroomopwaarts naar Wono. Bij een plek die Talei heet, wilde hij over een brug de rivier passeeren, maar hij zakte er door en viel in den stroom. Daar veranderde hij in een steen, waar hij nog te zien is.

Ongeveer drie kwartier loopens ten Noorden van Wono is een vijver, Talimono genaamd. Uit dezen poel kwam eertijds, beweert men, nu en dan een bruine buffel te voorschijn, die zich bij een kudde voegde. Men merkte op, dat de troep, waarbij deze bruine buffel zich bevond, snel in aantal toenam. Na een poos voegde hij zich bij een andere kudde. Ook verdween hij nu en dan weer. In langen tijd had men hem nu niet meer waargenomen. ¹⁾

Hebben de buffels hun werk gedaan, dan gaat de landman zijn veld op om de kluiten aarde, die niet door de buffels zijn fijngetrapt, met de voeten te vermorzelen, molampoe. Ten slotte wordt de grond gelijk gemaakt door er een plank overheen

¹⁾ Wanneer in Seko een buffel wordt geslacht, wordt hij „met huid en haar” opgegeten. Men verstaat hier niet de kunst om van het vel riemen te snijden, ook is men niet gewend de huiden te drogen, en ze ten verkoop naar Paloppo te brengen. In Rongkong mag men gedurende den tijd, dat de rijst in den grond is, tot na afloop van den oogst, het vel van een geslachten buffel niet afstroopen, maar moet de huid samen met het vleesch van het dier worden opgegeten.

Verscheidene lieden vertelden ons, dat in Seko een buffelkoe nog nimmer tweelingen had geworpen. Toen ik den Tobarra van Lodang vroeg, wat hij van zulk een geval zou denken, als het eens voorkwam, antwoordde hij: „Ik zou erg blij zijn, en het als een grooten zegen van de *dehata* beschouwen.”

te trekken, dat molemang heet. Is de rijst uitgeplant, dan heeft men den grond alleen nog eens van onkruid te zuiveren, mo-saleho, en dan kan men verder op de vrucht wachten.

Wanneer de oogsttijd is aangebroken, moet een vrouw of meisje uit ieder huis de verbodsbepalingen in acht nemen, en dan kunnen de anderen hun gang gaan zonder zich aan eenige pemali te storen. Zij, die de voorschriften houdt, mag in de eerste plaats geen Colocasia, mais, oebi en dergelijke eten, maar zij moet zich alleen met rijst voeden. De andere huisgenooten mogen wel genoemde spijzen nuttigen, maar ze mogen niet in huis worden gebracht. Deze adathoudster heet te Wono en Lodang manghele'i; te Ambalong en Peweneang porotang. Zij mag volstrekt niet baden; water aan te raken of er met den voet in trappen is haar niet verboden. Van het oogenblik af, dat de rijst op de kweekbedden is uitgezaaid, moet zij zich reeds in acht nemen; zij mag dan overdag niet meer slapen.

Voor men met het snijden van de rijst begint, slacht ieder huisgezin op den aan dit werk voorafgaanden dag een hoen, «om lichaam en huis te reinigen», zooals het heet. Dit is natuurlijk in figuurlijken zin bedoeld: alle kwaad dat bedreven is (en men denkt hierbij in het bijzonder aan ongeoorloofde huwelijks-gemeenschap), en dat aan het gewas schade zou kunnen doen, doet men hierdoor van zich af. Aan de geesten, de hata, wordt bij deze gelegenheid ook geofferd.

Dan brengt de voorgangster, manghele'i of porotang, allerlei planten bijeen, die door haar naam of eenige eigenschap gedacht worden gunstig voor het gewas te zijn. De voornaamste hiervan zijn tariang (*Andropogon helepensis* Stapf), pedoi, sahoeloe en kokea. Deze planten worden gelegd bij de plaats waar het water op den akker komt en aan de vier hoeken van het veld. Bij dit werk wordt de voorgangster door een paar meisjes of vrouwen vergezeld. Zij loopt daarbij het veld om, van rechts naar links gaande. Geenerlei offer wordt hierbij gebracht, en ook roept zij de geesten niet aan.

Men begint met snijden steeds aan den Westkant van den akker, en van daar voortgaande loopt men in schuine richting naar het Zuidoosten, zoodat men de zon altijd aan de linkerhand heeft. Heeft men een keer zulk een gang in de genoemde richting over het veld gedaan, dan komt het er verder niet op aan hoe men de overige aren binnenhaalt.

Op den derden dag van den oogst plant een man een offerstok, takala, die aan het boveinde in vieren is gespleten, op de plek waar men met het snijden is aangevangen. Hier geeft hij aan de geesten te eten, en hij klemt in den offerstok een pakje gekookte rijst met kippenei.

Gedurende het oogsten is het eten van eenige vleeschspijs niet verboden, maar onder de groenten mogen de bladeren van de Colocasia en de oebi niet als toespis worden genuttigd.

Met het opschuren van de rijst wacht men zooveel mogelijk op elkaar, tot dat een sawah-complex is afgeogst. Mocht het daarvoor te lang duren, dan begint men vast zijn eigen rijst naar de schuur te dragen, mokiling, «in een mand op den rug dragen».

Een gezamenlijk oogstfeest kent men in Seko niet. Ieder die gereed is met het opbergen van zijn rijst viert voor zijn eigen gezin het mantado'i. Daarbij wordt een hoen geslacht; de Tobara of een ander die een rijken oogst heeft binnengehaald, doodt bij deze gelegenheid wel eens een buffel of een varken. Drie bossen rijst worden boven uit het reeds beschreven vat van gevlochten bamboe, taloekoe, genomen, en daarop laat men het bloed van het hoen druipen. Deze bossen worden daarna weer op hun plaats gelegd, en nu gelooft men dat geenerlei onzichtbare macht den voorraad meer op geheimzinnige wijze kan doen verminderen, of doen verdwijnen.

Drie dagen na afloop van dit matado'i begint men een tuin aan te leggen op drogen grond, toemete. Op zulk een droog veld mag men ook rijst planten, en men behoeft geen voorzorgen te nemen om te voorkomen, dat de rijst van de bevoeide terrassen vermengd raakt met die, welke men van droge velden heeft geogst, iets waarop bij vele stammen in Midden-Celebes streng gelet wordt. Beide soorten in dezelfde bergplaats of in een pot samen te koken, is in Seko niet verboden.

Het blok, isong, waarin de rijst wordt gestampt, heeft denzelfden vorm, dien men door geheel Midden-Celebes vindt: een overeindstaanden cylinder van hout, van gemiddeld 70 cM. hoogte, en 49 à 59 cM. middellijn, waarin op het bovenvlak het stampgat is aangebracht. In Seko wordt dit blok hout niet op de minste wijze van buiten bewerkt, maar bij vele andere stammen is het in bekervorm gekapt. De rijststamper heet in Seko aloe.

Zooals ik zeide hebben wij ons verwonderd over de ijzerindustrie der To Seko. Dit is zeker een van de weinige streken in Midden-Celebes, waar men nog niet is opgehouden met het graven naar ijzererts om dit zelf uit te smelten. In de groote smederij van Amballong zagen wij dan ook enkele manden met erts gevuld staan, omringd door tientallen vrachten houtskool. Een paar dagen na ons vertrek zou men dit alles gaan smelten.

Het land moet zeer rijk zijn aan ijzererts. In den heuvel waarop het dorp Amballong ligt, moet ook veel van dit mineraal aanwezig zijn; hier en daar treedt het aan de oppervlakte, en de weg naar boven voert over stukken erts. Waarom in dit land zooveel ijzererts gevonden wordt, werd ons door den smid van Amballong, Doko (alias Ama Soso) genaamd, verteld. In het midden van deze streek namelijk groeide een weladeng-boom. Er zaten slechts drie takken aan. Een van die takken had rijst tot bladeren; van een tweeden waren de bladeren van ijzererts, en bij den derden bestonden ze uit allerlij katoenen goederen. Deze boom werd omgehakt (wie dit deed wist de smid niet te vertellen; hij meende dat dit de boom van Sawerigading was). Toen die boom viel, kwam de eerstgenoemde tak in het Sa'dan-gebied terecht, waardoor de daar wonende Toradja's nooit gebrek hebben aan rijst. De tweede tak kwam neer op Seko, waardoor dit land zoo rijk is aan ijzer. De derde viel in Paloppo, waardoor verklaard wordt, dat in die streek zooveel katoenen goederen worden gevonden. Volgens den smid heeft een droom aan de menschen geopenbaard, dat er ijzer in den grond zit.

De smederij heet paraneang, en is een vierkante ruimte van ongeveer 5 Meter in het vierkant, grooter dus dan deze gebouwtjes gewoonlijk onder de Bare'e-sprekende Toradja's zijn. In alle vindt men een grooten steen, waarop het gesmolten ijzer wordt uitgesmeed, en van slakken gezuiverd. Dit aambeeld heet poramakang. De oven, koering, bestaat uit een kuil in den grond, waaromheen drie platte steenen overeind zijn gezet, ongeveer 80 cM. boven den grond. Hiertusschen worden stukjes ijzererts en houtskool opgestapeld. De blaasbalg bestaat uit vier houten cilindres die de lucht door vier bamboebuisjes in een leemen pijp samenpersen, die in de oven uitmondt (de blaasbalg heet saoe'ang, de zuiger tamoerak, de buisjes, zoowel die van bamboe als van leem, waardoor de wind in de oven wordt

gebracht, heeten *petoehé*). Naast het aambeeld ligt het koelvat, *paratang*, een uit één stuk hout gehakte bak.

Boven in de nok van het dak vonden wij boog en pijl terug, die in geen enkele Possosche smederij ontbreekt, maar waarvan men in de berglandschappen van Posso en Paloe niet weet. Die boog met pijl zijn ook hier van bamboe gemaakt, en deze voorwerpen dragen den naam van *papakaisi*, «dat wat inhoud (aan het ijzer) geeft». Men maakt dit voorwerp bij het oprichten van de smederij, en de plechtigheid, die daarbij wordt gehouden heet *mepakaisi*. Een kip wordt dan den hals afgesneden en op den grond geworpen. Wanneer het zieltogende dier van rechts naar links rondscharrelt, is het een goed teeken. De plek voor de smederij gekozen blijkt dan goed te zijn, en het ijzer dat daar wordt uitgesmolten en bewerkt, zal steeds hard zijn.

Bij den boog zagen wij ook een opgevouwen regenscherm hangen, waarin allerlei kruiden waren gedaan. Van die kruiden noemde men ons: *paoekang* en *sahoeloe*. Waarvoor dit opgevouwen regenscherm diende, wist men ons in geen der dorpen te vertellen; het werd daar alleen gehangen omdat dit daar zoo de gewoonte was, maar men deed daar niets mee. Het komt ons voor dat dit voorwerp de *empehi* der *Bare*'esprekers is, een accumulator van levenskracht, waarop de menschen gaan zitten wanneer hun bij het feest in de smederij de kracht van het ijzer wordt toegevoerd. Ook wordt het lichaam met dit voorwerp beklopt. Wanneer deze onderstelling juist blijkt te zijn, en de *To Seko* kennen inderdaad het gebruik van dit opgevouwen matje niet, dan zou hieruit kunnen worden opgemaakt, dat zij de kunst van het ijzersmeden niet hebben geleerd van hen die haar in het land hebben gebracht, maar dat ze dit bedrijf uit de tweede hand hebben overgenomen. Men vertelde ons te *Lodang* en te *Wono*, dat het ijzersmeden van *Peweneang* en *Ambalong* naar *Seko-Pada* is overgebracht. Hier schijnt ook geen ijzer in het gebergte voor te komen; men haalt het tenminste in *Seko-Pada* niet, maar men bepaalt zich hier tot het omsmeden van ijzeren werktuigen.

Te *Lodang* en te *Wono* zijn twee smeden, *pontampa*. Te *Ambalong* was er één, maar deze heeft een aantal helpers, die men als smidsgezellen kan aanduiden, en die ook iets van de kunst verstaan. Wanneer zulk een gezelschap voldoende van het vak kent om smid te worden, heeft er een plechtigheid plaats, die

ikohang, «gekohangd worden» heet. Bij deze plechtigheid wordt de nieuwe smid door den ouden «gewijd», waarbij een varken wordt geslacht.

De smid geniet voor het werk dat hij voor anderen verricht, geen bepaalde belooning. In de eerste plaats geeft degeen voor wien hij werkt, den smid gedurende dien tijd te eten. Men gaat ook wel een dag op zijn rijstveld werken, en helpt hem ook op andere wijze. Soms worden hem geschenken in rijst en katoen gegeven. Het benodigde ijzererts gaat ieder voor zichzelf halen, waarna zij dit onder leiding van den smid uitsmelten.

In de smederij zijnde mogen vrouwen en meisjes den hamer, paloe, niet aanraken; daarbuiten wel; de tang, soempi, mag ieder aanraken, maar alleen de smid mag er ijzer mee aanvatten. Neemt men zich voor deze dingen niet in acht, dan zou hieruit eenig onheil voortkomen, maboesoeng; in de eerste plaats men er zijn gezondheid mee inboeten. Voor vrouwen en meisjes is het ook bijzonder gevaarlijk over het aambeeld, een hamer of een tang heen te stappen, want dit zou ten gevolge hebben, dat het mis zou gaan, wanneer ze later eens een kind moesten voortbrengen.

Gedurende het oogsten of in den tijd dat er een doode in het dorp is, is het verboden te smeden. Ook zal men hiermee bezig zijnde, dadelijk ophouden, wanneer een regenboog aan den hemel verschijnt, een bijenzwerm aan komt gonzen. Als men zich aan deze dingen niet stoorde, zou de kracht uit het ijzer verdwijnen.

Ik heb reeds opgemerkt dat de To Seko een vreedzaam volkje zijn. Zij verzekeren dit zelven, en hunne krijgshaftiger bureu bevestigen dit. Men vertelde ons, dat de To Seko slechts eenmaal buiten hun land zijn geweest met oorlogszuchtige doeleinden. Dit gebeurde toen het hun eens was gelukt een aanval der To Bada af te slaan, en ze deze lieden tot in hun eigen land hadden achtervolgd.

Uitgaan om koppen te snellen deed men dus niet. Maar wanneer men aangevallen werd, verdedigde men zich. En als daarbij een vijand verslagen werd, nam men diens hoofd en dan vierde men feest, dat paboeno (Maleisch boenoeh) heet, en welks strekking dezelfde is als het pa'belo der To Rongkong, dus om te maken dat de rijst zou gelukken. Dat dit paboeno een overgenomen

gewoonte van de To Rongkong is blijkt al dadelijk hieruit, dat men daarbij alleen hoofden gebruikte, die de omstandigheden den lieden in handen hadden gespeeld, of die ze hadden gekocht.

Het hoofd werd eerst gescalpeerd; vervolgens werd het in het vuur gelegd tot alle vleeschdeelen verteerd waren. Hierbij werd een varken geslacht, en wanneer de maaltijd, die hiervan werd aangericht, was afgeloopen, werd het geblakerde doodshoofd in de woning van den Tobara gebracht. Bij dit binnenbrengen moest een tweede varken het leven laten. Het bleef daar steeds hangen, werd nooit weggeworpen.

Was de rijst een paar maal mislukt, en hadden de omstandigheden den lieden geen vijandelijk hoofd in handen gespeeld, dan ging men een menschenhoofd of een stuk er van in een ander dorp koopen, want men mocht nooit een kop in hetzelfde dorp tweemaal voor paboeno gebruiken. Het gekochte stuk menschenschedel werd dan bij de overige doodshoofden in het clan-huis opgehangen, voor zoover ze reeds niet naar andere dorpen waren verkocht.

Op den bovengenoemden tocht naar Bada had men vijf menschen gedood, en de hoofden had men naar Seko meegebracht. Aangaande de terugkomst en de ontvangst van de strijders vertelde men het volgende: Toen de tochtgenooten tot dicht bij Wono waren gekomen, maakten zij halt. De vrouwen in het dorp waren op het bericht van hun nadering dadelijk aan het koken gegaan van rijstepap en rijst in bamboe. Toen dit alles gereed was, brachten de in het dorp achtergebleven mannen dit aan hun teruggekeerde makkers. Toen allen hadden gegeten trok men gezamenlijk het dorp binnen. Bij den ingang van de plaats stonden de vrouwen alle gewapend met stengels van de *Amonium album* Bl. (Seko: kalasoeni)*). Met deze stengels staken ze naar de voorbij haar trekkende strijders. De koppen werden naar de rijstschuur van den Tobara gebracht, waaronder een trom was opgehangen. De doodshoofden werden daarbij gevoegd, terwijl de trom geroerd werd. Verder bracht men den dag door met vertellen en het aanhooren van alles wat de uitgetrokkenen hadden ervaren op hun tocht.

*) Deze stengels worden in Midden-Celebes door kinderen als speren gebruikt om ze bij spiegelgevechten naar elkaar toe te slingeren; op deze wijze oefenen zij zich in het werpen van de speer, en het pareeren er van met een schild van pisangbast.

Den volgenden dag had het eigenlijke feest plaats: een varken werd geslacht en na den maaltijd pelde de Pongkaloe, over wien beneden meer, de scalp van de hoofden af, die verder in het vuur werden gelegd, tot alle vleeschdeelen waren verteerd. Voorloopig kregen zij een plaats onder de rijstschuur.

Zoo wachtte men het einde van den rijstooft af. Toen dit gekomen was, werd een buffel geslacht, en nadat het vleesch er van gezamenlijk was genuttigd, werden de koppen van onder de rijstschuur naar de woning van den Tobarā overgebracht en op de reeds genoemde plek aan het dak opgehangen. Den daarop volgenden dag werden de hoofden weer buiten het dorp gebracht en in een veld aan een daar opgerichten stok opgehangen. Onder aan dien stok was een pakje gekookte rijst gebonden. Bij deze gelegenheid werd geen maaltijd gehouden. Nadat de koppen eenigen tijd aan den stok hadden gehangen, werden ze weer afgenomen, en naar hun vorige plaats in het clan-huis teruggebracht. Het doel van dit tentoonstellen schijnt te wezen om òf alle boosheden in de lucht, die mensch, dier en gewas kunnen benadeelen, onschadelijk te maken door de kracht der hoofden, òf deze kracht rechtstreeks te doen uitstralen op alles wat leeft. Men zeide ons althans, dat de bedoeling van deze handeling was, «opdat menschen en vee gezond zouden blijven, en het gewas goed zou gedijen». Scalpen en schedels werden onder de deelgenooten aan den tocht verdeeld, voor zóover zij tot verschillende dorpen behoorden. Met de scalp doet men niets bijzonders. Ze wordt eenvoudig bij de doodshoofden opgehangen.

Het is bij dergelijke oorlogsgebruiken niet te zeggen, wat van de To Seko zelve kan wezen, en wat ze mogelijk hebben overgenomen. In de verhalen van hun krijgsverrichtingen tot het terugslaan van een aanvallenden vijand hoorden wij telkens dat zij door To Rongkong of lieden van andere stammen zijn geholpen, daar het hun anders niet mogelijk zou zijn geweest eenig succes te behalen. Hoogstwaarschijnlijk zullen deze helpers, leden van meer krijgshaftige stammen, wel eenige aanwijzingen hebben gegeven, hoe de To Seko met de hoofden hadden te doen.

De oude, thans rustende Tobarā van Wono, Tamareng (Ama Takoerok) genaamd, vertelde ons, dat de To Seko eertijds nooit de hoofden van menschen namen; het paboeno was toen nog onbekend bij hen. Maar toen kwam er een tijd dat jaar op jaar de oogst mislukte; rijstdiefjes en muizen kwamen den oogst voor

de oogen der menschen weghalen. Zoo waren eens twee mannen druk bezig de vogels op een akker weg te jagen. Toen hoorden zij een stem, maar de spreker zagen ze niet. De geest, de h a t a, zeide: «Op deze wijze zal de rijst nooit gelukken; ge moet het p a b o e n o vieren». Maar de geest zeide er niet bij hoe men dit moest aanleggen.

Men ving toen eerst eenige rijstvogels, en men deed met de koppen dier diertjes wat men later met menschenhoofden is gaan doen. Maar dit hielp niet: telkens mislukte de oogst. Toen kwam men op de gedachte om den kop van een aap te gebruiken. Nu gelukte ten minste een deel van het gewas. Maar eerst toen men het p a b o e n o met een menschenhoofd verrichtte, had men geen gebrek meer aan voedsel.

Boven zeide ik, dat de Pongkaloe de scalp van het hoofd pelt. Ieder dorp heeft zulk een waardigheidsbekleeder, die niet tot het Tobarageslacht maar tot het volk behoort. Bij alle gelegenheden waarbij een mensch gedood moet worden, speelt hij een rol. Zoo ook bij het menschoffer dat bij het ma'boea wordt gebracht. Hij verschijnt daar telkens met de huid van den cuscus omhangen. Wat dit beteekent, zijn we niet te weten kunnen komen. Op het ma'boea en het bij die gelegenheid uitgeoefende tatoeeren, ga ik niet verder in, daar hierover een opstel van den Heer J. Kruyt in dit tijdschrift is verschenen (zie bl. 235 vgg. hiervóór).

Toen ik een en ander van de To Rongkong mededeelde, heb ik ook verteld, dat bij den dood van de groote hoofden dier lieden, de Panghoeloe kada van Kanandede en die van Boengin, de To Seko voor een mensch moesten zorgen, die geslacht werd als een offer om den rouw over den aanzienlijken afgestorvene op te heffen. Deze verplichting wijst er op, dat de To Seko aan de To Rongkong onderworpen waren, en door dezen aan den Datoe van Loewoe.

De persoon, dien de To Seko bij genoemde gelegenheden gaven, moest levend zijn. Men ging zoo iemand te Baropa of in Lotong (in het Mamoedjoesche) voor den prijs van twee of drie buffels koopen. Tijdens het leven van den tegenwoordigen Tobarava van Lodang, Tabani (Ambe Tarangkong), een man van tusschen de 50 en 60 jaar, was dit viermaal voorgekomen.

Wanneer een groot hoofd was overleden werden een tiental mannen door de To Rongkong afgezonden om daarvan aan de

To Seko kennis te geven, en den mensch dien zij verplicht waren te leveren, in ontvangst te nemen. De troep groeide onderweg tot wel honderd lieden aan, want uit elk dorp, dat deze afgezanten doortrokken, sloten zich enkelen bij hen aan om deel te nemen aan het doodhakken van het slachtoffer.

Er zijn twee wegen die van Rongkong naar Seko leiden. Volgde de troep den weg over Boentoe Bae, dan maakten zij hutten bij het riviertje Samoeran, op anderhalven Kilometer van Lodang. Ging men het andere pad over Kanandede, dan legerde men zich bij de Oewai Moane, ongeveer drie K.M. van Lodang verwijderd. Daar wachtte men af tot de To Seko een mensch kwamen brengen. Volgens de verhalen duurde dit soms een maand. Gedurende dezen wachttijd kwamen de To Rongkong telkens aan de Sekoërs om eten vragen; zoodat het wel eens bezwaard werd, en men er zooveel mogelijk haast achter zette om een mensch af te leveren.

Wanneer de To Seko hun slachtoffer aan de To Rongkong overgaven, hadden zij het recht om alle kleeren van de laatsten af te nemen. Daarom hielden de eersten het steeds verborgen als ze iemand gekregen hadden, opdat de Rongkongers geen oude kleeren zouden aandoen, er op rekenende dat alles van hen afgenomen zou worden. Het slachtoffer werd levend door de afgezanten meegenomen, en halfweg Seko en Rongkong op een plek, die Talokoeko heet (op den aangelegden weg bij paal 86 van Paloppo) doodgehakt. Daarbij hadden geenerlei plechtigheden plaats. Het lichaam van den gedooide werd in de wildernis weggeworpen, en alleen het hoofd werd medegenomen. Wat men daarmee deed, heb ik reeds verteld in mijne aantekeningen over de To Rongkong.

Behalve een mensch gaven de To Seko bij den dood van een voornaam Ronkonghoofd matjes (ale), die ze keurig weten te vlechten, graafijzers (pokeke), en regenschermen (boroeng). Deze voorwerpen schonk men ook aan den Pangoeloe kada van Boengin en die van Kanandede, wanneer zij in Seko kwamen.

In Seko zijn huwelijken tusschen verwanten in sterker mate verboden dan bij de verschillende Toradja-stammen in Midden-Celebes. Achter-achter-kleinkinderen van dezelfde grootouders mogen eerst met elkaar trouwen. Heeft er huwelijksgemeenschap plaats tusschen lieden die elkaar nauwer bestaan, dan wordt voor

hen een offerfeest gevierd, dat de kwade gevolgen van zulk een verbintenis moet wegnemen, en verder worden die twee van elkaar gescheiden.

Eigenlijk mogen achter-achter-kleinkinderen ook nog niet met elkaar trouwen, maar wanneer men op dit huwelijk gesteld is, wordt de jongen of het meisje door een familielid van hem of haar verloochend. Dit heet *baloeng*. Een oude man verklaart dan plechtig, dat de jongen of het meisje geen familie meer van hem is. Daarbij geeft de verloochenaar een buffel of een rijstveld aan de(n) verloochende. Waarschijnlijk wordt dit met de bedoeling gedaan om te kennen te geven dat hij of zij geen aandeel meer heeft in het familie-eigendom. Van beide zijden wordt bij deze gelegenheid een varken geslacht.

Is er bloedschande gepleegd, dan worden de schuldigen naar de rivier gebracht. Daar houden beiden een hond vast, de een aan den kop, de ander bij den staart. Een oude van dagen spreekt dan: «Nu laat ik u beiden afdrijven, om uwe schuld van u af te doen.» Daarna doodt hij het dier en laat dit in de rivier afdrijven. Vervolgens gaan de schuldigen zich baden; het laten afdrijven van eenig kleedingstuk heeft niet plaats. Bij deze plechtigheid aan het water, die *malimi gaoe*, «de slechte daad verdrinken» heet, wordt nog niets geslacht, maar twee dagen er na slachten man en vrouw, die de daad hebben bedreven, ieder een varken in hun woning, zooals men zegt om de schuldigen, die gedood zijn, weer levend te maken (*nitoenoe mampasoe-majai mate*). De beide schuldigen eten ook van het vleesch van het geslachte dier. Onze oude zegsman te Wono verzekerde ons, dat een bloedschendend paar nimmer gedood werd, en hij had daarvan ook nooit iets gehoord; zelfs wanneer een ouder met een eigen kind gemeenschap had gehad, zooals wel eens voorgekomen was, werden zij niet gedood.

Het hondenoffer speelt bij de To Seko niet zulk een groote rol als bij de To Rongkong. Ze eten het vleesch van deze dieren niet, maar het kring wordt eenvoudig weggeworpen. In Lodang wordt een hond geslacht bij een sterfgeval. Overigens dooden de To Seko alleen nog honden, wanneer zij omheiningen voor buffelkralen, *gimpoe*, maken. Is zulk een omheining gereed, dan slacht de Sekoër een hond en een hoen en met het bloed van deze dieren wordt de omwalling hier en daar besprenkeld, opdat de buffels die er in zijn opgesloten, gezond zullen blijven;

een offer van kippenlever, ei en gekookte rijst wordt daarbij aan de geesten, dehata, aangeboden. Wij zagen weinig honden in Seko; men zeide ons dat er veel sterfte is onder deze dieren. Jagen met honden wordt in deze streek veel gedaan. In tegenstelling met het kadaver van een hond, wordt een doode kat steeds met eenige schroom behandeld; voordat men haar begraaft, wordt zij in een lap foeja of katoen gewikkeld.

Wanneer een jongmensch het oog op een meisje heeft laten vallen, of wanneer de ouders van den jongen een huwelijk voor dezen in orde zullen maken, wordt iemand naar de woning van het meisje gezonden (vaak ook gaat de vader zelf er heen) om het verzoek over te brengen. Bij die gelegenheid wordt een geschenk, popangino genaamd, meegenomen. Dit bestaat uit een geikatten doek (poritoetoe) of een koperen pinangdoos, waarin sirih en pinang. Dit geschenk wordt aan de jonge vrouw gegeven. Neemt zij het aan dan stemt ze in de verbintenis toe. Wil ze den jongeling niet als echtgenoot, dan wordt het geschenk teruggezonden:

Wanneer de dag van het huwelijk bepaald is, wordt de man naar de woning van zijn bruid geleid, waarbij niet veel feestelijks plaats heeft. Voor het jonge paar wordt een mand met gekookte rijst geplaatst, waar bovenop een ei staat. De ouders zeggen daarbij: «Dit is het teeken, dat ge gehuwd zijt; eet dit met zegen, en ge zult spoedig velen worden». Van deze spijs eten beide jongelieden en daarmee is het huwelijk voltrokken. Na één of twee dagen wordt de jonge vrouw naar het huis van haar man overgebracht, en hieraan wordt een feest verbonden, waarbij een buffel wordt geslacht als het een familielid van den Tobara geldt, of een varken, als het huwelijk onder gewone menschen plaats heeft.

Wanneer de man scheiden wil, maar de vrouw heeft zich aan geenerlei kwaad schuldig gemaakt, dan moet hij haar één of meer buffels, een rijstakker of een vischvijver geven. Heeft de vrouw schuld, dan geeft de man bij de scheiding niets aan haar; maar in beide gevallen wordt alles wat zij gedurende hun huwelijksleven hebben verkregen gelijkelijk verdeeld. Gaat de scheiding van de vrouw uit, dan moet ze een geschenk aan den man geven.

De bovengenoemde gewezen Tobara van Wono vertelde ons dat scheidingen veel voorkomen, en dat het ook meermalen gebeurt, dat het gescheiden paar weer bij elkaar gaat wonen.

In zoo'n geval geeft de man aan de vrouw een stuk ongebleekt katoen, een geikatten doek of een rijstveld. Alles wat bij de scheiding door de eene partij aan de andere wordt gegeven, draagt den naam van peholi. Deze peholi wordt niet teruggegeven als het paar zich later weer verzoent. De kinderen worden bij de scheiding niet verdeeld, maar zij volgen den vader of de moeder, al naar zij dit zelve willen.

Ook overspel komt volgens onzen zegsman veel voor. De overspeler moet, als zijn daad ontdekt wordt, een varken geven, dat buiten het dorp gedood wordt. Het dier blijft daar liggen en niemand eet er van. Dit varken treedt dus in de plaats van den overspeler. Wanneer na het bekend worden van de overspelige daad het genoemde offer niet spoedig werd gebracht, zouden muizen en ander ongedierte de te veld staande rijst verwoesten.

Op de daad betrupt is het wel eens voorgekomen, dat de overspeler werd gedood, maar wanneer hij naar de woning van den Tobara (het clan-huis) wist te ontkomen, mocht hij niet meer worden gedood.

Zooals te verwachten was hebben ook de To Seko een aantal voorschriften die de vrouw in acht moet nemen, wanneer ze zwanger is. Als ze de voorschriften niet in acht nam, zou zij zelve de oorzaak zijn dat de bevalling niet naar wensch plaats had.

In de eerste plaats moet zij tijdens haar zwangerschap geen garnalen gaan vangen, noch eten. Het zou dan heel lang duren eer het kind geboren werd. Dit doelt op het ongestadige heen en weer zwemmen dezer diertjes. Zij mag niet in de deuropening zitten, want evenals zij den uitgang verstoep, zal ook later het kind niet te voorschijn kunnen komen. Het is niet geraden achter een zwangere vrouw heen te loopen, want degeen die zoo iets doet zou 'dezelfde krampspijnen voelen, die de weeën veroorzaken, zoodra het uur der verlossing voor de vrouw gekomen is.

Een wijze vrouw, pompakoeli (pakoeli is geneesmiddel) helpt bij de bevalling. Wanneer het bijzonder lang duurt eer de kleine er is, wordt deze vertraging toegeschreven aan de omstandigheid dat de barendes met de een of ander twist heeft gehad. Die persoon wordt dan geroepen. Zij (gewoonlijk toch is het een vrouw) gaat voor de barendes zitten. Beiden houden een kom vast, waarin gepelde rijst is gedaan, en waarop een

ei is geplaatst. Een oudere van dagen die zoo iets meer bij de hand heeft gehad, spreekt daarbij de geesten, dehata, aan en brengt de schuld der twistenden op rijst en ei over, waarna wordt verwacht dat de kleine er spoedig zal wezen.

Zijn het kind en de placenta beiden geboren, dan wordt de navelstreng doorgesneden met een bamboesplinter. Op de wond wordt niets gelegd. De nageboorte wordt in een mandje met deksel gedaan en onder het huis begraven. Dus niet in den drup van het dak, zooals bij andere stammen wel voorkomt; ook wordt ze nimmer opgehangen.

Een vuur wordt niet bij de kraamvrouw aangelegd, maar het is haar niet verboden zich bij den haard neer te zetten. Wel wordt zij gedurende eenige dagen met warm water overgoten om haar op krachten te doen komen.

Wanneer zij zich sterk genoeg daartoe gevoelt (een bepaald aantal dagen is niet voorgeschreven) gaat de kraamvrouw uit haar huis naar beneden. Bij deze gelegenheid worden eenige kippen in huis geslacht en de geesten aangeropen. De moeder gaat vooruit de trap af, en een andere vrouw brengt haar het kind achterna. Op den grond gekomen, neemt de moeder de kleine over, en zegt: «Ge komt nu op den grond en, niets zal u overkomen, want we hebben aan de dehata om zegen gevraagd». Een ander klopt dan tweemaal met het voetje van de pasgeborene op de aarde, terwijl de moeder het kind vasthoudt. Moeder en kind gaan daarna baden, waarbij geenlei voorschrift in acht wordt genomen, of eenig gebruik wordt gevolgd.

Wiegen kent men in Seko niet; het kind wordt eenvoudig op den vloer te slapen gelegd.

Tweelingen schijnen weinig voor te komen. Zoolang de nu ongeveer 55-jarige Tobarā Tabareng leeft, zijn hem slechts twee van zulke gevallen in het groote dorp Wono bekend geworden. Van drielingen hadden alle To Seko, die wij er naar vroegen, nimmer gehoord. Nergens in Seko vreesde men eenige kwade gevolgen van het ter wereld brengen van tweelingen. Als beide kinderen van hetzelfde geslacht zijn, acht men zulk een gebeurtenis zelfs een zegen. Alleen wanneer de één een jongen en de ander een meisje is, vindt men het geval bedenkelijk, omdat men daarbij aan bloedschande denkt. Eén van de twee wordt dan in een ander gezin ter opvoeding gegeven.

In Seko worden alleen de tanden van de bovenkaak gekort, zoowel bij mannen als vrouwen, maar in den laatsten tijd laten mannen ook wel de tanden van de onderkaak korten, op voorbeeld van Rampi. Het zijn alleen mannen die dit werk doen dat moasa, slijpen heet. Iedereen mag dit doen; men doet het elkaar weleens. Geenerlei plechtigheid gaat er mee gepaard, noch eenige voorzorgsmaatregel wordt er bij in acht genomen. In Ambalong dacht men, dat het niet ongeoorloofd, pemali, was om met ongekorte tanden te huwen; dit was daar echter nog nimmer voorgekomen. Te Wono waren de tanden van den meer genoemden oud-Tobara niet gekort. Hij vertelde dat hij als jongen er niet den moed toe had gehad zich aan deze operatie te onderwerpen (te Oeri in Boven-Rongkong was ook een man op leeftijd, Parombe of Abe Songi genaamd, wiens tanden om dezelfde reden gaaf waren gebleven).

De To Seko kent ook het winnen van palmwijn uit de Arenga saccharifera, maar in Seko-Pada haalt men dezen drank niet uit den bloemtros, doch men snijdt daartoe de palmiet af, waaruit dan het begeerde vocht druppelt. Het spreek vanzelf, dat de boom na zulk een behandeling doodgaat. In den omtrek van Wono zagen wij veel Arenga-boomen aangeplant, maar een groot aantal daarvan waren dood, als gevolg van afsnijden van de palmiet. (De Bare'e-sprekers gaan ook wel eens op deze wijze te werk: Wanneer zij ergens voor korten tijd verblijven, bijvoorbeeld om rotan te zoeken, sagoe te kloppen, of te jagen, dan hakken zij een Arenga-boom om, en snijden er de palmiet af. Op deze wijze heeft men den derden dag al palmwijn.) Op onze vraag, waarom men zoo onverstandig met deze boomen omgaat, antwoordde men, dat men meermalen had beproefd den palmwijn uit den bloemtros te winnen, maar dat zij op deze wijze nooit iets hadden gekregen. In Ambalong en Peweneang echter wordt het vocht uit den bloemtros gewonnen.

In Lemo (met het dorp Baropa), een vestiging van den To Seko uit den lateren tijd, schijnen nog geen Arenga-boomen voor te komen, maar men vertelde ons, dat ze daar reeds werden aangeplant.

Wanneer men palmwijn, die het eerst van een boom is gewonnen, op den grond brengt, richt men aan den voet van den boom een offerstok, takala, op, waarin een ei en een pakje

rijst wordt geklemd. Aan een zieke wordt het drinken van palmwijn vaak verboden. De steenvruchten, evenals bij de Bare'esprekers konta genoemd, worden wel in het vuur gepoft gegeten, maar men wist niet dat uit het merg van den boom sagoe kon worden gewonnen.

In verband met het winnen van palmwijn vertelde men ons te Wono en te Ambalong een verhaal, welks parallellen men over den geheelen Archipel vindt. Het heet dan, dat de To Seko eertijds den palmwijn niet kenden. Toen gebeurde het dat twee mannen zich onledig hielden met het uitzetten van strikken om muizen te vangen. Ze kregen een groot aantal van deze diertjes. Maar tot hun verbazing zagen zij den volgenden morgen dat hun buit verdwenen was. Iederen dag vingen zij eenige van deze diertjes, maar elken morgen kwamen ze tot de ontdekking, dat de muizen door iemand waren weggenomen. Zij besloten nu om beurten te waken om te weten te komen, wat er nu met hun vangst gebeurde. Terwijl een de wacht hield, zag hij op een gegeven oogenblik een man aankomen met een staart. Deze haalde de gevangen muizen weg. De man met den staart droeg den naam van tofino, «aardbewoner». De bewaker durfde den dief nog niet met zijn speer te steken, den volgenden morgen echter bracht hij aan zijn makker verslag uit van zijn wedervaren, en samen beraadslaagden zij nu, wat in deze te doen. Ze besloten toen den dief te doden als hij weer kwam.

In den eerstvolgenden nacht kwam de man met den staart terug, en hij die de wacht had wierp zijn speer naar hem. Het wapen trof het lichaam van den tofino maar deze liep hard weg, de speer in zijn lijf meenemende. Niet ver van de plek waar hij was opgewacht, verdween de tofino in een gat in de aarde.

Weer beraadslaagden de twee te zamen en zij besloten, dat een hunner in het gat zou afdalen om het erfstuk terug te halen. Zij verzamelden nu rotan, en maakten daarvan een mand. In die mand liet de een zijn makker neer in het gat. Te voren hadden zij afgesproken: «wannneer ik beneden zal zijn gekomen, zal ik aan de lijn schudden; en als ik weer opgetrokken wensch te worden, zal ik een tweede maal schudden.

Onder in het gat kwam de mand terecht op den top van een Arenga-boom (Seko: kona oe), een boom, dien de man in de mand niet kende. Hij zag ook dat de palmiet van den boom

was afgesneden en dat daaruit vocht drupte in een daarbij opgestelden bamboekoker. De man proefde ervan, en vond den drank zeer smakelijk.

Terwijl de mand in den top van den boom bleef rusten, klom de man naar beneden. Aan den voet van den boom gekomen, liep hij voort, en bereikte een dorp met woonhuizen en rijstschuren. Hij ging onder een huis zitten, en sloeg met een stuk hout op een der palen. Van uit de woning riep men toen: «Wie is daar?» «Ik», antwoordde de man. «Waarom maakt ge zoo'n leven, terwijl er hier iemand zwaar gewond ligt», sprak men weer van boven.

De man vermoedde aanstonds, dat hij met den dief van hun muizen te doen had. Daarom zei hij: «Ik ken de medicijn, die hem beter kan maken». Het aanbod om zijn kunst op den zieke te beproeven werd gretig aangenomen. De man klom nu in huis, en zond alle aanwezigen weg met de boodschap niet terug te komen, dan wanneer het donker was geworden.

De zieke was inderdaad de dief, die met de speerpunt in zijn lijf lag te kreunen. De man doodde nu den gewonde, trok het lemmet uit het lijf en begaf zich haastig daarmee naar den Arenga-boom. Hij klom er in, wikkelde eenige der vruchten in zijn draagsarong, en schudde aan het koord. Toen hij bemerkte dat hij de hoogte in ging, liet hij den krijgskreet hooren en riep naar beneden: «Ik heb uw makker gedood!»

Op de aarde teruggekomen, plantte hij de Arenga-vruchten, en daar hij in de woning van den zieke ook inlichting had gekregen over de wijze waarop de boom bewerkt moest worden, was hij in staat palmwijn te winnen. (Het afhalen van den bamboekoker met vocht van den boom heet in Seko *mangambi*).

Wij hebben het verhaal gegeven, zooals men ons dit te Ambalong vertelde. Dat van Wono verschilt alleen in het begin er van: Twee mannen pasten op een maisveld. Herhaaldelijk kwam een houtduif van de vruchten eten, totdat het den mannen ging vervelen, en een hunner de vogel met zijn speer wierp. Het wapen trof de duif, en bleef in haar lijf vastzitten, zoodat zij er mee wegvloog. De mannen volgden den vogel, en zagen hem in een gat in de aarde verdwijnen. Het verdere verloop van het verhaal is hetzelfde als boven is meegedeeld.

Toen onze tolk, Paulus Kare, iemand van Makale in het Sa'dan-gebied, dit verhaal hoorde, vertelde hij ons ook de Sa'dan

redactie er van, welke ik hier laat volgen om de vertelling onder dak te brengen: In den ouden tijd had de Poeang van Kawero in Sangala', van wien volgens onzen zegsman alle Poeangs in het Makelesche afstammen, een katoentuin. Hij had een slaaf aangesteld om op dien tuin te passen. Maar nu gebeurde het dat drie geiten in den aanplant doordrongen en de vruchten van de katoen aten. De slaaf wierp een der geiten met zijn speer; dit wapen heet sisoelesae, en het behoort nog tot de rijkssieraden van Makale. De geit werd getroffen, maar ze liep met het wapen weg. De slaaf achtervolgde haar, maar op een gegeven oogenblik zag hij het dier in een gat in den grond verdwijnen. De plek heet nog Boemboem.

Toen de slaaf het ongeval aan den Poeang mededeelde, gelastte deze hem het wapen te zoeken. De slaaf liet zich nu met de hulp van een ander in het gat naar beneden, en kwam terecht op den top van een Arenga-boom. Hij loopt in het land onder de aarde rond. De menschen, die hij daar ontmoet, vragen hem telkens, waar hij vandaan komt, en dan antwoordt hij: «Mijn heer heeft mij gelast zijn speer te zoeken.» Eindelijk vindt hij de geit dood op den grond liggen. Hij trekt de speer uit het lichaam, en keert dan naar den Arenga-palm terug. Hiervan neemt hij een aantal vruchten (baloeloek) mee, en laat zich weer naar de aarde optrekken.

In Seko vonden wij ook het verhaal van de paardevlieg, tamoli, die bij de goden ontdekt hoe men vuur moet maken met den vuurslag, een verhaal dat algemeen verspreid is onder de Possosch-Todjosche en Parigisch-Kailische Toradja-groep. Het wordt bij de To Seko echter in verband gebracht met het bovenstaande verhaal van den man die de speer gaat zoeken, en deze trek is van veel belang. Wanneer die man namelijk door het gat in de wereld der Tolino is aangekomen, ziet hij dat de menschen daar al hun voedsel ongekookt eten, «Waarom kookt gij uw eten niet?» vraagt hij. «Omdat we geen vuur hebben», is het antwoord. «Ik zal u vuur geven», zegt de man weer, «maar dan moet ge allen de oogen met de handen bedekken». Mensch en dier deden dit. Ook de paardevlieg sloot de oogen met de voorpooten, maar daar dit diertje oogen onder de oksels heeft (zooals men algemeen in Midden-Celebes aanneemt), zag het hoe de man vuur maakte met den vuurslag. Dit geheim

verklapte hij daarna aan de Tolino. De vuurslag heet in Seko panetek. Vuur maken door wrijving noemt men mantai.

Geschillen en rechtszaken komen naar het getuigenis der hoofden weinig voor in Seko. Gewoonlijk zijn het dan nog geschillen omtrent het eigendomsrecht op een of ander. Ieder beleedigde zoekt eerst zijn eigen recht, en pas als de beleediger en de beleedigde het niet met elkaar eens kunnen worden, wordt de Tobará er in gekend.

Ofschoon stelen weinig voorkomt, is het toch wel gebeurd, dat iemand rijst uit de bewaarplaats wegnam. In zulk een geval heeft de benadeelde het recht een buffel van den dief te nemen, of als deze geen buffel heeft, een akker. Ontvreemdt iemand iets uit een woning, dan heeft hij er alleen de waarde van te vergoeden. Als iemand palmwijn heeft weggenomen, heeft de eigenaar van den boom het recht het hakmes van den dief te nemen. Iemand die geregeld steelt, en dus als dief bekend is, werd vroeger wel eens gedood.

De gewone godsoordeelen van duiken en speerwerpen schijnt men in Seko niet te kennen. Wel laat men daar een geschil dat niet door een derde is uit te maken, beslechten door beide partijen met elkaar te laten worstelen, mamperope. Degeen die op den grond komt te liggen, heeft de zaak verloren. In weinig beteekenende gevallen wordt genoeg genomen met een zuiveringseed, of liever een zelfvervloeking; of een derde spreekt een vervloeking uit over dengeen van de beide partijen die schuldig is. Dit alles geschiedt onder aanroeping van de goden, dehata.

Priesteressen, die levenskracht van de goden gaan halen voor de zieken, kent men niet. Sommige lieden in Seko hebben de reputatie gekregen van een aantal geneeskrachtige kruiden te kennen. Ingeval van ziekte wordt de hulp van deze lieden ingeroepen. Bij uitzondering wordt een priesteres, tobalia, van Rampi gehaald. Maar hiertoe zijn alleen voorname lieden in staat, omdat dit veel kosten met zich meebrengt.

Zoodra iemand overleden is, worden zijn knieën tegen den buik opgetrokken en aan het lichaam vastgebonden. De armen worden op de borst gekruist. Het lijk wordt niet gewasschen. Men laat het in de kleeren waarin de persoon is overleden, en

zoo wordt hij eerst in foeja en daarna in matten gewikkeld. Voor dit inwikkelen wordt ook wel gewoon katoen gebruikt, maar oude mawa-doecken en de geikkatte kains (poritoetoe) van Rongkong mogen daarvoor niet worden gebruikt. Wanneer men zich hieraan niet stoorde zouden de overlevenden geen voorspoed hebben en niet gezond zijn.

De meeste lijken worden in kisten, doemoe, begraven. Te Amballong zagen wij onder de huizen vele doodkisten in voorraad staan. Dit moet ook het geval in Peweneang zijn, maar te Lodang en te Wono zei men ons, dat het pemali is doodkisten in voorraad te hebben. Wanneer iemand overlijdt, wordt een kist gemaakt of gekocht. Te Wono vertelde men ons, dat in sommige kisten de lijken zittende geplaatst worden; dit gebeurt alleen met de lichamen van Tobarā. In Amballong hebben wij echter alleen kisten gezien, waarin de lijken op den rug worden gelegd. Voor volwasenen hebben deze kisten een breedte van 30 à 40 cM, eenzelfde diepte, en een lengte van ongeveer 1 Meter (de grootste kist mat 22 cM. breed, 40 cM. diep, 107 cM. lang). Het deksel heeft den vorm van een dakje. In laatstgenoemde plaats worden geen lijken in zittende houding ter aarde besteld, bij mannen en vrouwen wordt daarin geen verschil gemaakt. Alle sieraden en de voorwerpen, die de overledene gewend was te gebruiken, ook die van ijzer, gaan in de kist mee. In oog-, neus-, mond- en oorholten wordt niets gedaan.

Over een lijk of een graf heenstappen zou ten gevolge hebben, dat die persoon ziek werd. Honden worden van de kist verwijderd gehouden, maar mocht het gebeuren dat er een over sprong, dan zou hij aanstonds worden gedood.

Bij een sterfgeval komt de familie te zamen en, wordt bij het lijk geweend. Ook wordt er een gezamenlijke maaltijd gehouden, maar alleen te Amballong en te Peweneang wordt bij die gelegenheid een buffel geslacht, wanneer de overledene in het bezit van deze dieren is, anders eenige varkens. In Seko-Pada echter wordt niets geslacht, maar bestaat de maaltijd uitsluitend uit gekookte rijst met groente als toespis. Opmerkelijk is, dat gedurende den rouwtijd niet alleen het eten van rijst niet verboden is, maar juist voorgeschreven. Juist in dien tijd mag geen Colocasia, oebi, mais en dergelijke gegeten worden. Dit is «doodenvoedsel» zegt men. Deze drie voedingsmiddelen worden namelijk in een mandje op het graf geplaatst. Stoorde men zich

niet aan dit voorschrift, dan zou naar men gelooft, de rijstooft mislukken. Alleen te Lodang en Amballong weer mag men gedurende twee of drie dagen na het overlijden geen rijst eten.

Het begraven heeft zoo spoedig mogelijk plaats. Als het kan nog op den sterfdag zelf, anders op den daarop volgenden dag. Het schijnt vrij veel voor te komen, dat een lijk zonder kist begraven wordt, wat blijkbaar niet als een minder eervolle begrafenis wordt beschouwd. Ook van het Tobara-geslacht zijn er, die zonder kist den grond ingaan; dit hangt alleen af van de omstandigheid of men in staat is een kist te maken of te koopen. Met of zonder kist, altijd wordt het lijk langs de trap der woning naar beneden gedragen, en in den grond begraven met het hoofd naar het Oosten en de voeten naar het Westen gekeerd. De aarde op het graf wordt een weinig opgehoogd, eenige spijs, eetgerei, hoed en sirihzak, worden er op neergelegd, en daarmede is alles afgelopen. Na de begrafenis kijkt men niet meer naar het graf om, en na verloop van eenigen tijd kent men de plek niet meer. Van het verbranden van lijken of het begraven in urnen had men nimmer gehoord.

De begraafplaats van Lodang is een stuk boschgrond ten Noorden van het dorp. Het is verboden daar hout te hakken, tenzij dit geschiedt bij het begraven van een doode. In het eerste geval is de overtreder van dit verbod verplicht een varken te slachten.

Is men van het begraven teruggekeerd dan reikt een der bewoners van het sterfhuis aan de mannen een bamboe met water toe, waarmee dezen de handen reinigen. In eigenlijk Seko wordt drie dagen na het overlijden nog wel sirih-pinang naar het graf gebracht als afscheidsgeschenk.

Wanneer een doode in het dorp is, mag men geen akkerwerk doen, geen foeja kloppen, niet aan zijn huis bouwen, geen rijst stampen, in het algemeen geen dingen doen, die leven maken. De weduwe (Seko: halo e; Seko-Pada: bobong) gaat niet mede het lijk begraven. Wanneer dit uit huis is weggedragen gaat zij naar de rivier om te baden. Zij begeeft zich daarheen in haar daagsche kleeren, met een lap foeja over het hoofd geslagen. Deze lap laat zij gedurende het bad met den stroom afdrijven. Hierna keert zij niet meer naar de woning van haar overleden man terug, maar begeeft zich rechtstreeks naar het huis van haar ouders of andere bloedverwanten. Twee dagen na het over-

lijden mag zij weer andere dingen dan rijst eten, zooals Colocasia, oebi, mais. Gewoonlijk wacht zij twee maanden, aler zij hertrouwt. Wanneer zij zulks eerder deed, zou zij hiervoor niet beboet worden, maar zij zou zich laten kennen als een onfatsoenlijk mensch die niet weet hoe het behoort, daar zij door haar spoedig trouwen bewijst, dat zij niet van haar overleden man heeft gehouden. De goederen die het paar gedurende zijn leven heeft bijeen gebracht, worden in twee gelijke deelen verdeeld; een deel voor de vrouw, en een deel voor de betrekkingen van den overleden man. Deze laatsten mogen in geen geval iets koopen of overnemen van hetgeen aan de weduwe is toegewezen; ze mogen niet van de kleeren gebruiken, die tot haar aandeel behooren, of van de rijst eten die zij heeft geërfd. Zij mag wel met een broer van haar overleden man hertrouwen, maar eerst dan als een ander de weduwe een poos tot echtgenoot heeft gehad. Gebeurt dit laatste niet en wil haar zwager haar tot zich nemen, dan brengt hij een koperen armring naar het graf van zijn broer, legt dien er op en zegt: «Hier breng ik je goud, wees niet boos, dat ik je vrouw tot mij neem». (Goud wordt niet in Seko gevonden, en dit edele metaal speelt voor zoover wij dit hebben kunnen nagaan, ook niet zoo'n groote rol in den mond der To Seko als het geval is bij de Toradja-stammen).

In Lodang bestaat nog een gewoonte, die ik in geen der andere dorpen teruggevonden heb, en waarvan men ons geen nadere verklaring wist te geven. Een jaar ongeveer na het overlijden wordt namelijk door een broer of een ander familielid van den overledene een hond geslacht, waarbij de verwanten samenkomen en een maaltijd wordt gehouden. Het vleesch van den hond wordt echter niet gegeten. Deze plechtigheid heet malisongi.

Aangaande het leven van de ziel wist men al even weinig te vertellen als in Rongkong. Het zielenland heet toeang londo. Alleen is opmerkelijk, dat men in Amballong en Peweneang beweert, dat de zielen naar het Oosten gaan. Een verklaring hiervan zou alleen gegeven kunnen worden, wanneer wij meer weten omtrent de plaats van waar deze lieden afkomstig zijn.